

Ν. Χειλοδουλάκης

Πρώτο Σχέδιο

Στην ομιλία μου θα προσπαθήσω να διατυπώσω κατευθύνσεις πολιτικής σε ορισμένα κρίσιμα θέματα της κοινωνίας και της οικονομίας, που θα μπορούσαν να ενταχθούν στην ατζέντα της ελληνικής και της ευρωπαϊκής αριστεράς. Τα θέματα τα οποία θα αναπτύξω θα είναι εκείνα όπου συντελείται μια έντονη μεταστροφή από τις παραδοσιακές αριστερές αντιλήψεις και για τα οποία η αριστερά συχνά εμφανίζεται αμήχανη με τον εαυτό της, αλλά και με ευρέα κοινωνικά στρώματα που αποκολλούνται από την επιρροή των αριστερών κομμάτων ακριβώς επειδή βλέπουν την αδυναμία προσαρμογής τους στα ζητήματα αυτά.

Οι τομείς που θα αναφερθώ είναι οι εξής:

1. Η ικανότητα της Αριστεράς να διαχειρίζεται την οικονομία και να διαμορφώνει όρους που ευνοούν την ανάπτυξη και την αποτελεσματικότητα.
2. Η στάση της Αριστεράς απέναντι στο ζήτημα των αποκρατικοποιήσεων και γενικότερα στο ρόλο του κράτους στην οικονομία.
3. Στην ανάγκη μίας θεμελιώδους διάκρισης μεταξύ της έννοιας της ισότητας και στον εξισωτισμό.
4. Στην ανάγκη μίας συστηματικής παρέμβασης στις συντελούμενες εξελίξεις της τεχνολογίας, της κοινωνίας των πληροφοριών, των αλλαγών στην αγορά εργασίας και τον αυξανόμενο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού σε μεγάλες ομάδες του πληθυσμού.

Την ανάπτυξη των θεμάτων θα κάνω με τη θεμελιώδη υπόθεση ότι υπέρτατος σκοπός της αριστεράς είναι η επίτευξη μιας **διατηρήσιμης κοινωνικής δικαιοσύνης**. Η κοινωνική δικαιοσύνη είναι μία έννοια πολυχρησιμοποιημένη, πολυσήμαντη και θα αποφύγω σήμερα μία ανάλυση της. Θα προσθέσω όμως ότι θα πρέπει να είναι διατηρήσιμη, δηλαδή οι συνθήκες κοινωνικής δικαιοσύνης που θα επικρατήσουν δεν θα εκλύουν μία δυναμική ανατροπής τους που μπορεί να αναχαιπιστεί μόνο με την καταστολή ή με άλλα μέσα που είναι ασυμβίβαστα με τις ίδιες τις αρχές της δικαιοσύνης και της ελευθερίας.

1. Η διαχείριση της οικονομίας

Το ζήτημα αφορά την ικανότητα της Αριστεράς να διαχειρίζεται την οικονομία χωρίς να αφήνει πίσω της υπερχρέωση, πτώση της παραγωγικότητας και καθίζηση του μέσου βιοτικού επιπέδου. Όπως θα προσπαθήσω να δείξω κανένα από τα δόγματα ή τις πρακτικές οικονομικής πολιτικής της αριστεράς που οδήγησαν στην εδραίωση αυτής της αντίληψης, δεν απορρέει κατ'ανάγκη από την επιδίωξη των βασικών της στόχων που θα πρέπει να αφορούν στην μείωση της κοινωνικής ανισότητας την αντιμετώπιση των στρεβλώσεων της αγοράς και την ορθολογική χρήση των φυσικών και ανθρωπίνων πόρων της χώρας. Οι παράγοντες οι οποίοι εμποδίζουν την διαμόρφωση μίας αποτελεσματικής πολιτικής είναι κυρίως οι εξής:

(α) Η καχυπομία απέναντι στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς.

Παρεμβάσεις που στρεβλώνουν την αγορά και μειώνουν την αποτελεσματικότητα της γίνονται συχνά μέσω του εκτεταμένου συστήματος κρατικοποιήσεων, ρυθμίσεων επιδοτήσεων και παροχών που κατά καιρούς υιοθετούν τα αριστερά κόμματα στην προσπάθειά τους να αποκαταστήσουν διάφορες ανισότητες που δημιουργεί το σύστημα της αγοράς. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις ο βαθμός περιορισμού των αγορών χρησιμοποιήθηκε ως μέτρο της σοσιαλιστικής καθαρότητας μίας πολιτικής και συχνά θεωρείται ως ο μόνος τρόπος υπέρβασης του καπιταλιστικού συστήματος.

Η αγορά όμως είναι δεσμός που δεν ταυτίζεται με το καπιταλιστικό σύστημα: υπήρχε και πριν την εμφάνιση του, όπως επίσης υπήρξαν και συστήματα ατομικής διοκτοσίας των μέσων παραγωγής χωρίς την ελεύθερη λειτουργία των αγορών. Η αγορά είναι κυρίως ένας δεσμός πληροφόρησης καταναλωτών και παραγωγών, εξίσου χρήσιμος σε όσους επιδιώκουν την μεγιστοποίηση του κέρδους ή την μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. ~~Κατασκευή~~ Αποασέτρωσι -

Αυτό το οποίο θα πρέπει να απασχολεί την Αριστερά είναι οι περιπτώσεις όπου οι αγορές αποτυγχάνουν και κατά συνέπεια υπάρχει ανάγκη ρυθμιστικής παρέμβασης εκ μέρους του κράτους. Η παρέμβαση αυτή όμως θα πρέπει να σκοπεύει όχι στον περιορισμό της αγοράς αλλά στον περιορισμό των παραγόντων που την οδηγούν σε αποτυχία, και στην υποβοήθηση της πληροφόρησης καταναλωτών - παραγωγών σε περιπτώσεις που παρέχεται ανεπαρκώς. Μείζονα παραδείγματα της αναγκαιότητας τέτοιων παρεμβάσεων είναι οι λεγόμενες "οριζόντιες πολιτικές" βελτίωσης της οικονομικής δραστηριότητας (εκπαίδευση, τεχνολογική πολιτική κλπ), η ρύθμιση μονοπωλιακών καταστάσεων, και γενικότερα η διαχείριση των εξωτερικών οικονομιών (όπως το περιβάλλον) για τις οποίες η αγορά δεν μπορεί να οδηγήσει σε βέλτιστες λύσεις. Η αποτελεσματική λειτουργία των αγορών καμμία άμεση αρνητική συνέπεια δεν έχει στην επιδίωξη του στόχου της κοινωνικής δικαιοσύνης. Αντίθετα, η καλύτερη αξιοποίηση των πόρων μίας κοινωνίας δημιουργεί περισσότερες -και όχι λιγότερες- δυνατότητες αναδιανομής και εξασφάλισης ίσων ευκαιριών στα μέλη της.

(β) Η έλλειψη αποτελεσματικών δεσμών αξιολόγησης του τρόπου διεύθυνσης της οικονομίας.

Ξεκινώντας από την καχύποπτη στάση απέναντι στην αγορά και τις διαδικασίες αξιολόγησης που de facto αυτή παρέχει, η Αριστερά συχνά υποκαθιστά την ανοιχτή διαδικασία επιβράβευσης ή απόδοσης ευθυνών σε πρόσωπα και πολιτικές με τις αδιαφανείς διαδικασίες των κομματικών μηχανισμών. Έτσι ένα Συμβούλιο μιας κρατικής επιχείρησης ανησυχεί περισσότερο για την εντύπωση που προκαλεί στον κομματικό του προϊστάμενο παρά για την πορεία της επιχείρησης. Πολλά αριστερά κόμματα είχαν μάλιστα θεωρητικοποιήσει την περιφρόνηση των δεσμών και της αποτελεσματικότητας στο όνομα της υπέρτατης ηθικής που υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύει η κατάκτηση και άσκηση της εξουσίας από αυτά.

Το που λογοδοτούν οι μηχανισμοί άσκησης εξουσίας είναι σήμερα ένα από τα πιο κρίσιμα προβλήματα στο οποίο καλείται να απαντήσει η Αριστερά. Στην Βρετανία το Εργατικό Κόμμα έχει προτείνει διάφορους αυτόνομους δεσμούς λογοδοσίας (accountability) των διευθυντών και των Συμβουλίων, ενώ η ιταλική αριστερά εμφανίζεται μέχρι στιγμής η πιο ανυποχώρητη πολιτική δύναμη για την διελεύκανση της Εφαπτόπολης (tangentopoli) μεταξύ κομμάτων και αδιαφανών συμφερόντων. Το επιχείρημα τους ότι καμμία επίκληση κομματικών αναγκών δεν μπορεί να δικαιολογήσει την παραβίαση των νόμων και την υπόσκαψη των δεσμών έρχεται να βάλει τέλος στην παραδοσιακή αριστερή άποψη ότι η εξυπηρέτηση του κόμματος επιτρέπει την μεταχείριση των δεσμών ανάλογα με τους εκάστοτε σκοπιμότητες.

(γ) Η προώθηση συλλογικών συμφερόντων εις βάρος των ατομικών δικαιωμάτων.

Το κύριο προσδιοριστικό γνώρισμα του νεοφιλελευθερισμού είναι η θεώρηση ότι τα μόνα δικαιώματα τα οποία μπορεί κανείς να ασκήσει είναι ατομικά, σε αντίθεση προς τα σοσιαλιστικά κόμματα τα οποία θεωρούνται ότι συστηματικά επιδιώκουν την δημιουργία και εξυπηρέτηση συλλογικών συμφερόντων. Ακόμα παραπέρα, η νεοφιλελεύθερη αντίληψη αρνείται την σκοπιμότητα "θετικών δικαιωμάτων" (τι μπορεί να απαιτήσει κανείς) και περιορίζεται στα "αρνητικά δικαιώματα" (τι μπορεί να αποποιηθεί), πράγμα που σε συνδυασμό με την έμφαση στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας αποκλείει οποιαδήποτε άσκηση κοινωνικής πολιτικής ως αδέμιτη.

Φυσικά, μία σοσιαλιστική πολιτική διαφέρει ριζικά από μία τέτοια αντίληψη απλώς θα πρέπει να αποφύγει "να πετάξει το μωρό μαζί με τα άπόμερα". Η προώθηση των συλλογικών συμφερόντων των οικονομικώς αδύναμων στρωμάτων μέσω πολιτικών απασχόλησης, κοινωνικής μέριμνας, θετικής μεροληψίας κλπ, δεν έχει κανένα λόγο να συνδέεται με την μείωση των ατομικών δικαιωμάτων των υπολοίπων κοινωνικών κατηγοριών ή την έκπτωση της αξιοκρατίας.

Για παράδειγμα, η υποβοήθηση των φτωχών φοιτητών να περατώσουν τις σπουδές τους καμμία σχέση δεν πρέπει να έχει με την υποβάθμιση της εκπαίδευσης ώστε "να γίνει προσιτή από τις λαϊκές μάζες". Η αύξηση της απασχόλησης μπορεί να γίνει με θετικές πολιτικές κατάρτισης και επανένταξης και όχι με την απαγόρευση απολύσεων από επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιβίωσης.

Συνοψίζοντας, μπορεί κανείς να επισημάνει ότι η ικανότητα της διαχείρισης της οικονομίας θα πρέπει να βασίζεται στις εξής αρχές:

- (α) Παρέμβαση στο σύστημα της αγοράς μόνο στις περιπτώσεις στρεβλώσεων και εξωτερικών οικονομικών.
- (β) Εγκατάλειψη της κομματικής ηθικολογίας ως υποκατάστατου των μηχανισμών αξιολόγησης.
- (γ) Προώθηση των συλλογικών συμφερόντων χωρίς την παραβίαση βασικών οικονομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Οι αρχές αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν και την αντιστροφή των επιδιώξεων του νεοφιλελευθερισμού, ο οποίος διατυμπανίζει την οικονομική ελευθερία των ατόμων, αλλά θεωρεί χειραγωγίσιμες τις πολιτικές ελευθερίες όταν αυτές κριθεί ότι μπορεί να απειλήσουν την πρώτη.

Η Αριστερά, αντίθετα, μπορεί να ρυθμίζει ορισμένες περιοχές οικονομικής ελευθερίας όταν δίγεται η αποτελεσματικότητα, και ταυτόχρονα να αναδειξεί τα πολιτικά δικαιώματα ως ακρογωνιαίο λίθο του συστήματος της συμμετοχικής δημοκρατίας.

2. Κρατική οικονομική δραστηριότητα.

Θα επιχειρήσω να διατυπώσω μια ενδιάμεση πρόταση που κινείται προσεκτικά ανάμεσα στις ακραίες εκδοχές του νεοφιλελευθερισμού και του κρατισμού:

Οι μεν διασώτες του νεοφιλελευθερισμού ισχυρίζονται ότι η ανάμειξη του κράτους στην παραγωγική διαδικασία οδηγεί υποχρεωτικά στην αναποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας, την κατασπατάληση πόρων και την τεχνολογική υπανάπτυξη. Οι δε πολέμιοι της αποκρατικοποίησης θεωρούν ότι η

ιδιωτικοποίηση είναι περίπου ταυτόσημη με την παρακμή μιας κοινωνίας, οδηγεί σε έκρηξη της ανεργίας και αποδεικνύει την έλλειψη συλλογικών αξιών.

Υποθέτοντας ότι ο στόχος είναι η αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των διατεθειμένων πόρων μιας κοινωνίας, τότε μπορεί κανείς να διακρίνει περιπτώσεις στις οποίες επιβάλλεται η παραγωγή ενός αγαθού από το κράτος και άλλες στις οποίες συμφέρει η εκχώρηση της στον ιδιωτικό τομέα. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι περιπτώσεις φυσικών μονοπωλίων όπου η ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους είναι ευκολότερη υπό καθεστώς δημόσιας παρά ιδιωτικής ιδιοκτησίας, περιπτώσεις όπου η παραγωγή του αγαθού είναι συνυφασμένη με την χρήση πληροφοριών στρατηγικής σημασίας (π.χ. στρατιωτικές τηλεπικοινωνίες), ή όπου το παραγόμενο προϊόν δεν μπορεί να τιμολογηθεί αποτελεσματικά και αν αφήνονται ελεύθεροι οι ιδιώτες δεν θα είχαν κίνητρα επαρκούς παραγωγής του (π.χ. υποδομή, εκπαίδευση κλπ.).

Η πολιτική που θα μπορούσε να ακολουθηθεί είναι η μεταστροφή στη σύνδεση του δημόσιου κεφαλαίου, λαμβάνοντας υπόψη την τεχνολογική εξέλιξη και τις νέες ανάγκες οριζόντιων δράσεων και δημόσιων αγαθών.

Ένας τρόπος χρηματοδότησης των νέων αναγκών είναι η δημιουργία ενός Ειδικού Ταμείου Προσόδων Ιδιωτικοποίησης που θα κατευθύνονται στις νέες επενδύσεις.

Συχνά όμως η σκοπιμότητα μιας ιδιωτικοποίησης κρίνεται όχι μόνο από το είδος της επιχείρησης αλλά και από τα αποτελέσματα που θα έχει σε άλλους τομείς, όπως η συγκέντρωση ιδιοκτησίας, η διανομή εισοδήματος και η απασχόληση. Το σοβαρότερο ίσως από τα δευτερογενή αυτά προβλήματα είναι η ανεργία που δημιουργείται από την μεταβίβαση δημοσίων επιχειρήσεων στον ιδιωτικό τομέα είτε λόγω ευκολότερης εισαγωγής νέων τεχνολογιών εξοικονόμησης εργασίας, είτε απλώς επειδή η δημόσια επιχείρηση είχε συσσωρεύσει πολύ περισσότερους υπαλλήλους από ότι απαιτούσε ο κύκλος εργασιών της.

Στην περίπτωση αυτή το κόστος της ανεργίας υπήρχε και **πρίν** την ιδιωτικοποίηση, υπό την μορφή των αυξημένων δαπανών του πλεονάζοντος προσωπικού και την συσσώρευση δημόσιου χρέους, όπως επίσης και την κακή αξιοποίηση των πόρων λόγω μη - έγκαιρης εισαγωγής νέων τεχνολογιών. (Για παράδειγμα ας σκεφτεί κανείς τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει για το σύνολο της οικονομίας η καθυστέρηση εισαγωγής της μηχανοργάνωσης στις δημόσιες επιχειρήσεις από τον φόβο μείωσης των θέσεων απασχόλησης). Κατά συνέπεια η αντιμετώπιση της ανεργίας θα πρέπει να γίνει με άλλες πολιτικές που θα συνοδεύουν την αποκρατικοποίηση και όχι με την ματαίωση της τελευταίας,

Εάν η πλεονάζουσα απασχόληση στις δημόσιες επιχειρήσεις χρησιμοποιείται εκτεταμένα ως το κύριο όπλο αντιμετώπισης της ανεργίας (όπως φαίνεται να έγινε σε σημαντικό βαθμό κατά την τελευταία δεκαετία στη χώρα μας), τότε προκαλούνται έντονα αντικίνητρα για επενδύσεις τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα. Οι ιδιωτικές επενδύσεις θα αποθαρρυνθούν λόγω της στενότητας στη αγορά εργασίας και της αύξησης του εργατικού κόστους που θα επιφέρει η υπερσυγκέντρωση του ανθρώπινου δυναμικού στον δημόσιο τομέα. Οι δημόσιες επενδύσεις θα μειωθούν ώστε να εξοικονομηθούν οι αυξημένες δαπάνες

προσωπικού, με συνέπεια την ποιοτική υποβάθμιση των παραγομένων αγαθών και υπηρεσιών του δημόσιου τομέα που δευτερογενώς δρά πάλι αποτρεπτικά για τις ιδιωτικές επενδύσεις. Το τελικό αποτέλεσμα είναι η οικονομική στασιμότητα και η αναπότρεπτη διόγκωση της ανεργίας σε αντίθεση με τον αρχικά επιδιωκόμενο στόχο αντιμετώπισης της.

Υπό το πρίσμα αυτό η ιδιωτικοποίηση θα μπορούσε να συμβάλει στην αντιμετώπιση της ανεργίας - και της απειλής ανεργίας - μέσω της θέσπισης επενδυτικών κινήτρων και δημιουργίας συνθηκών ειδίκευσης και εκ νέου ένταξης των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, ένα μέρος των εσόδων από την πώληση δημοσίων επιχειρήσεων θα μπορούσε να δεσμευθεί σε επενδύσεις επανεκπαίδευσης και κατάρτισης και ένα άλλο μέρος να διοχετευθεί σε επενδύσεις υποδομής και τεχνολογικού εκσυγχρονισμού. Με την πολιτική αυτή ενθαρρύνονται οι ιδιωτικές επενδύσεις, ενώ αποδίδουν περισσότερο και οι απομένουσες κρατικές επιχειρήσεις με αποτέλεσμα την άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας σε επίπεδα που **υπεραντισταθμίζουν** την αρχική μείωση της απασχόλησης. Για παράδειγμα, εάν τα έσοδα από την ιδιωτικοποίηση ενός ναυπηγείου σε μια περιοχή της χώρας χρησιμοποιηθούν για την ίδρυση μιας τεχνικής σχολής ή την βελτίωση του μεταφορικού δικτύου θα προκύψουν επενδυτικές ευκαιρίες που εάν υλοποιηθούν θα δημιουργήσουν πολύ περισσότερες θέσεις απασχόλησης από την μείωση που θα επέλθει λόγω ιδιωτικοποίησης.

3. Ισότητα και εξισωτισμός

Για την μείωση της κοινωνικής ανισότητας υπάρχουν διάφοροι τρόποι παρέμβασης. Αν θεωρήσουμε τις κοινωνικές διαδικασίες ως ένα σύστημα μετασχηματισμού εισροών σε εκροές (εκπαιδευτικό σύστημα, παραγωγή, κλπ) μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε δύο ειδών πολιτικές:

- (α) την δημιουργία συνθηκών ισότητας στις ευκαιρίες πρόσβασης και μετά εξέλιξη και αποτέλεσμα ανάλογα με τις ικανότητες, τις δεξιότητες και την απόδοση των ατόμων.
- (γ) την επιβολή της εξίσωσης στην έκβαση της διαδικασίας, με συστήματα ομοιόμορφων αμοιβών, έλλειψης αξιολόγησης, απουσίας κινήτρων κλπ.

Θα αναφερθώ σε δύο περιπτώσεις της ελληνικής πραγματικότητας, όπου ο δεύτερος τρόπος παρέμβασης οδήγησε σε μείωση της κοινωνικής ευημερίας

- Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα
- Ελληνική δημόσια διοίκηση

(α) Το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα

Σε αντίθεση με ότι συνέβαινε προγενέστερα, τα τελευταία χρόνια έχει μειωθεί σοβαρά το επαγγελματικό πλεονέκτημα που προσφέρει στο άτομο η παροχή ανώτατης παιδείας στην Ελλάδα.

Ως μέτρο του συγκριτικού πλεονεκτήματος του πτυχίου, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο λόγος των σχετικών μισθών μεταξύ πτυχιούχων και μη, που έχουν ομοειδούς φύσεως απασχόληση. Στο σύνολο του Δημόσιου Τομέα, ο λόγος υψηλότερου προς χαμηλότερο μισθό μειώθηκε από 4.2. φορές που ήταν το 1980, σε κάτω του 2 το 1990. Σε απόλυτους όρους, ο πραγματικός κατώτερος μισθός αυξήθηκε κατά την περίοδο 1981-89 κατά 20% ενώ οι πραγματικοί μισθοί των ανωτέρω στελεχών έπεσαν στο 55% του επιπέδου που είχαν στην αρχή της δεκαετίας. Οι αριθμοί αυτοί δείχνουν εύγλωττα το συνεχές κλείσιμο της γαλίδας μεταξύ των δύο μισθολογικών άκρων. Αν τώρα αφαιρεθεί το μέρος των αποδοχών που οφείλεται στην ωρίμανση, η εξομοίωση μεταξύ πτυχιούχων και μη είναι σχεδόν πλήρης, αφού οι μέσες αμοιβές τους δεν διαφέρουν περισσότερο από 20%.

Στον ιδιωτικό τομέα η υποβάθμιση του πλεονεκτήματος σπουδών μπορεί να εκτιμηθεί από το υψηλό επίπεδο ανεργίας και υποαπασχόλησης που επικρατεί σε κλάδους που άλλοτε παρείχαν σίγουρη επαγγελματική αποκατάσταση (μηχανικοί, δικηγόροι κλπ). Επίσης, παρά την έλλειψη επαρκών στατιστικών στοιχείων, σημαντικός φαίνεται να είναι και ο αριθμός αποφοίτων που ακολουθούν επαγγέλματα εντελώς άσχετα με τις σπουδές τους.

Τα φαινόμενα αυτά δείχνουν τον βαθμό αποτυχίας της ανώτατης εκπαίδευσης στην δημιουργία του ανθρωπίνου κεφαλαίου, που χρειάζεται η Ελληνική οικονομία. Για μεγάλο αριθμό φοιτητών οι σπουδές στο Πανεπιστήμιο έχουν φθάσει να είναι περισσότερο μια "κοινωνική εμπειρία" παρά μια χρήσιμη επένδυση που θα αξιοποιηθεί παραγωγικά στο μέλλον.

Το πιο εκπληκτικό όμως χαρακτηριστικό της δημόσιας ανώτατης παιδείας στην Ελλάδα, είναι ότι κατά την τελευταία δεκαετία 1980-89 μειώνεται η δυνατότητα πρόσβασης φοιτητών από χαμηλά εισοδηματικά στρώματα. Διάφορες έρευνες, που αφορούν είτε σε επιμέρους σχολές γοήτρου είτε στο σύνολο των σχολών, συγκλίνουν στην διαπίστωση ότι το ελληνικό πανεπιστήμιο έχει μετατραπεί σε ισχυρό κοινωνικό φίλτρο, στο οποίο περνούν κυρίως τα παιδιά των μέσων και ανωτέρων στρωμάτων.

Θα πρέπει ακόμα να τονιστεί ότι επειδή κατά την ίδια περίοδο μειώθηκε όπως είδαμε και το συγκριτικό πλεονέκτημα του πτυχίου έναντι άλλων μορφών επαγγελματικής προετοιμασίας, το πρόσθετο εφόδιο που δίδεται μέσω πανεπιστημίου σε ένα οικονομικά ασθενέστερο είναι πλέον ανεπαρκές για να αλλάξει σημαντικά την κοινωνική του προοπτική.

Η αποτυχία του ελληνικού πανεπιστημίου να διευρύνει τις ευκαιρίες πρόσβασης, καλύφθηκε από μία **ιδεολογία εξισωτισμού**, που κυριάρχησε την ίδια περίοδο στις φοιτητικές παρατάξεις, την εκπαιδευτική πολιτική του Υπουργείου και στις αντιλήψεις αρκετών πανεπιστημιακών ιδυόντων. Σύμφωνα με την λογική του εξισωτισμού θα πρέπει να καταργηθούν οι αυστηρές διαδικασίες αξιολόγησης, τα μεταπτυχιακά, η παιδεία των διαφόρων "ταχυτήτων" κλπ, έτσι ώστε οι απόφοιτοι να έχουν όλοι τα ίδια - έστω και μειωμένα - προσόντα.

Ο εξισωτισμός αποτελεί τυπική συμπεριφορά ατόμων που διακατέχονται από έντονη αβεβαιότητα για το μέλλον, πιστεύουν ότι η επιπλέον προσπάθεια δεν θα ανταμειφθεί ανάλογα, και φοβούνται ότι θα καταποντιστούν σε ενδεχόμενο ανταγωνισμό.

Η κυριαρχία του εξισωτισμού υποσκάπτει την δυνατότητα του εκπαιδευτικού συστήματος να δράσει ως μηχανισμός διαλογής των καταλληλότερων στελεχών. Τον ρόλο αυτό θα κληθούν τότε να αναπληρώσουν είτε οι επιπλέον σπουδές στο εξωτερικό (που έχουν ήδη αρχίσει να γίνονται σε μεγάλη έκταση), είτε πολύπλοκα και χρονοβόρα συστήματα ελέγχου που θα επιβαρύνουν με υψηλό κόστος την ελληνική οικονομία. ενδέχεται όμως και να αντικατασταθούν εξολοκλήρου και από άλλα συστήματα επιλογής που καμμία σχέση δεν έχουν με την επιστημονική κατάρτιση (όπως γνωριμίες, χρηματική εξαγορά, κομματική προϋπηρεσία και άλλα).

(β) *Διόρισμος Τοτόκης - Διοίκηση*

Η ενιαία μισθολογική αντιμετώπιση όλων των υπαλλήλων είναι μεν διοικητικά ευκολώτερη, έχει όμως σημαντικές αρνητικές συνέπειες στα κίνητρα και την απόδοση των εργαζομένων και τελικά στην ποιότητα και αποτελεσματικότητα της Δημόσιας Διοίκησης. Αν λάβει κανείς υπόψη του ότι και οι μισθοί εισόδου στο Δημόσιο είναι ελάχιστα διαφοροποιημένοι ακόμα και μεταξύ ριζικά διαφορετικών ειδικοτήσεων και προσόντων, αντιλαμβάνεται εύκολα ότι μία παρατεταμένη και ομοιόμορφη συμπίεση των πραγματικών εισοδημάτων καταλήγει αργά ή γρήγορα σε μία ισοπέδωση αμοιβών, όπου είναι αδύνατη η αξιοποίηση των στελεχών του δημόσιου τομέα.

Είναι προφανές, ότι σε μία τέτοια κατάσταση ωφελούνται οι υπάλληλοι χαμηλών προσόντων και αδικούνται τα στελέχη με σημαντική ειδικευση και γνώση, με αποτέλεσμα τη βαθμιαία συρρίκνωση της απόδοσης του δημόσιου τομέα. Έτσι, η αρχική προσπάθεια της ομοιόμορφης συμπίεσης των μισθών οδηγεί σε μία μόνιμη πτώση της ποιότητας, στην αποδάρρυνση των ικανών και την επικράτηση των μετρίων, αφού οι ικανότεροι θα στραφούν αργά ή γρήγορα σε άλλες παράλληλες μορφές απασχόλησης.

Ας επιχειρήσουμε τώρα μια αντίστοιχη της ισότητας ευκαιριών πρόσβασης και της εξίσωσης έκβασης με οικονομικά μεγέθη, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την άσκηση της μίας ή της άλλης πολιτικής.

Σε πολλές περιπτώσεις η πρώτη σχετίζεται με τον οικονομικό πλούτο των ατόμων, ενώ η δεύτερη με το εισόδημα.

Πολιτικές εξισωτισμού συνδέονται έτσι με την ομοιομορφία των εισοδημάτων εργασίας και αυτό είναι κάτι που θα πρέπει να αλλάξει.

Αντίθετα, ο αρχικός πλούτος που κληρονομούν τα άτομα συνδέεται με τις ευκαιρίες πρόσβασης που έχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα, την παραγωγή κλπ.

Κατά συνέπεια, πολιτικές που μετριάζουν την ανισοκατανομή του πλούτου που κληρονομούν τα άτομα θα είναι κοινωνικά πιο αποτελεσματικές από τις πολιτικές μείωσης της ανισοκατανομής εισοδήματος.

4. Νέες τάσεις στην αγορά εργασίας

(α) Δημιουργούνται νέες μορφές εργασίας

- Τηλε-εργασία
- Ατομική προσφορά υπηρεσιών
- Μικρές υπεργολαβικές επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας
- Αυτοαπασχόληση, όπου τα άτομα προσφέρουν εξειδικευμένες υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας.

(β) Επιταχύνεται η διάκριση μεταξύ νέων και παραδοσιακών τεχνολογιών

Δεδομένου ότι σε ένα μεγάλο μέρος οι ανάγκες εργασίας καλύπτονται από τις ελαστικές μορφές απασχόλησης που αναφέρθηκαν, αναπτύσσεται μία δυναμική διαμόρφωσης δύο διακριτών και συγκρίσιμων στρωμάτων στην αγορά εργασίας:

- (i) Το δυναμικό που θα είναι τεχνολογικά προηγμένο.
- (ii) Ένα παραδοσιακό εργατικό δυναμικό που θα αδυνατεί να παρακολουθήσει τις τεχνολογικές εξελίξεις. Οι συνέπειες δεν θα αφορούν μόνο την ανεργία, αλλά θα οδηγούν σε έναν ιδιότυπο τεχνολογικό και κοινωνικό αποκλεισμό.

Πως αντιδρά κανείς σε αυτή τη δυναμική; Πιστεύω πως ο πιο συστηματικός τρόπος είναι η αναβάθμιση της ποιότητας και η επέκταση των δυνατοτήτων πρόσβασης της εκπαίδευσης.

Η διαμόρφωση μιας εκπαιδευτικής πολιτικής που θα διευκολύνει την "Τεχνολογική ένταξη" των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων θα αποτελεί ένα νέο προνομιακό πεδίο μιας αριστερής πολιτικής.